

**ДЕШЕВА БІБЛІОТЕКА
КРАСНОГО ПИСЬМЕНСТВА**

Рк Ш6(2=Ук)
К59

М. КОЗОРІС

**ТО БУВ ЗЛОДІЙ.
ТРІУМВІРАТ**

№ 145 Ціна 5 коп. № 145

КРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

А 530969

+

Шифр Рк Шб(2-ж); К59 Інв. № 2625810Автор Козорис М.Назва Що був згодий,
Трїюмвїрат.Місце, рік видання Б.м., б.р.Кіл-ть стор. 30, [1] с.

-\\- окр. листів _____

-\\- ілюстрацій _____

-\\- карт _____

-\\- схем _____

Том _____ частина _____ вип. _____

Конвюлот _____

25.09.2002.

Примітка:

Молл -

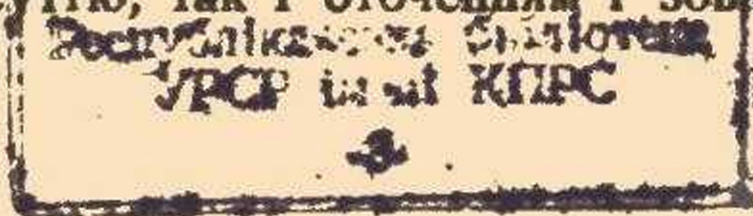
МИХАЙЛО КОЗОРИС

Народився Михайло Козорис в м. Калуші (східня Галичина) 1882 р. в родині міщанина—малоземельного хлібороба. Вчився в польській гімназії, що сприяла ранньому виробленню у учнів-українців національної свідомости.

Про перші свої творчі прояви автор розповідає в автобіографії так: „Першу увагу до писання звернув у мене уривок з творів Тургенєва, що був поміщений у нашому підручникові у відділі „Поезія в прозі“ (здається чи не був це уривок „Степ“). Мені такий спосіб писання дуже припав до вподоби, і я спробував на цей лад написати нарис „Сліпий“. Цей нарис я післав до „Молодої України“ (журнал студентів з радикально-соціяльним напрямом), який я тоді передплачував. Його не надрукували, тільки повідомили, що „в нарисі „є щось відповідне“, але треба обробити як слід“.

З того часу Михайло Козорис почав писати. Спочатку коротенькі нариси і оповідання, а що-далі, то все більші і глибше розроблюючи сюжет та висуваючи наперед злиденне життя поневоленої й уярмленої Галичини.

Оповідання „То був злодій“, „Віче“ і „Тріумвірат“ раніш друковані в чималій збірці оповідань „Дві сили“. Вони показують два різноманітні життя, що різняться як своєю суттю, так і оточенням і зовнішнім офарбленням.

Перше оповідання—„То був злодій“—подає психологічні переживання стрільців, що тікають невідомо від кого (сотник каже, що від червоних). Ідуть день і ніч. Частина їздить на підводах, бо хворі на тиф, а решта просто незужає йти. Лише сотник їде в бричці і везе з собою силу награбованого на Україні майна (оповідання з часів громадянської війни на Україні). У нього єдина думка—як би швидче до міста, забрати майно і втекти. Це відчувають і стрільці, і глибока зненависть виливається на поверхню. Злам у настрої—„чекати червоних“—опановує всіх. Решта—два оповідання „Віче“ й „Тріумфірат“—мають життя вищої верстви галицького суспільства—адвокатів, панків різного гатунку. Їхні думки, їхні мрії всі зводяться до того, щоб як-найкраще попоїсти, як-найкраще погуляти та найкраще влаштувати свою кар'єру. Громадським життям вони не цікавляться зовсім, для них воно не існує.

В цілком реалістичних прийомах, позбавлених якоїсь розтягнутості й занудливості, писано ці оповідання. Типові постаті стрільців, селян-гуцулів, підпанків і панів наділено щирим ставленням до їхнього оформлення. Класова ненависть, ненависть не лише до рідної буржуазії, але й до польської наскрізь просякає рядки цих оповідань.

Клаптики, густі шматки побуту, не нашого, а галицького подано в творах М. Козоріса.

Єдина хиба цих оповідань—невелика анемічність, схематизм малюнку. Автор боїться, що читач зможе зробити неправильний висновок з цього твору, й тому сам наперед намагається подати „мораль“. Звичайно, що це, до певної міри, шкодить оповіданням, але в загальній оцінці вони варті уваги нашого радянського читача, що тут зможе ознайомитися з побутом західньо-українського села і міста.

Останнє оповідання М. Козоріса—„По кам'яній стежці“—преміювано на Жовтневому конкурсі. **М. Самусь**

Інститут ім. Т. Шевченка
Кабінет радянської літератури

ТО БУВ ЗЛОДІЙ

Шляхом з Немирова до Брацлава йде сотня галицьких стрільців.

Усіх п'ятдесят п'ять.

Вісімнадцять здорових, п'ять у тифозній гарячці, а решта видужуючі в різній стадії.

Початок січня.

На дорозі грудя. Калабані блищать тонким, хрустким льодом. Придорожні столітні липи чорні, погорблені, німі.

Напереді їде пан сотник з жінкою й дитиною.

Своя бричка з парою гарних коней.

За бричкою підводи: три, далше дві, а там ще одна.

На останній, на голих дошках—п'ять хворих. П'ять скручених клубок тіл з попереплітуваними ногами й руками, що не розбереш, чиї вони.

Гріють себе своїм теплом.

А під подерті плащі вітер вільно задуває морозні шпильки, що пронизують тіло. Всі п'ять трусяться одною спільною дрожею.

Крайній передає сусідові, а цей далше, а в останнього замітно їй на кінчику ліктя, що стирчить, мов затесаний кілок.

На полудрабках сидять кругом ті видужуючі, що їх безсилі ноги ще не можуть справитися з безконечним шляхом і з розкиданою по ньому грудю.

Пірнули голови у витерті коміри плащів, і тільки кінці червоних носів стирчать із прорізів.

А решта сотні розбрелася, розгубилася.

Лізуть повільно, то парами, то гуртами, то поодинці. Гудуть шляхом, то боками по полі.

Їх тримають разом недоїдки колишньої дисципліни, привичка та інстинктивне тяжіння до гурту, хоч ніхто з них і не знає, чому й куди він іде і що з ним буде.

Це вже не сотня, це вже не люди. Це огарки й вояки й людини, що на широких полях виглядають, мов засохле бадилля. Це тільки тіні з наперстком крові в висохлих жилах.

Тільки кріси на плечах нагадують колишню силу.

Та не в кожного є цей спогад, бо в багатьох нема вже сили двигати його на плечах і довелось кинути його на підводу, як надмірний тягар.

А шлях губиться в далечіні, а з обох боків чорні липи гнуться на нього і, мов, ворони, заглядають у вічі стрільцям.

Пан сотник у теплій шубі, бараниця на ногах.
Але настрої поганий.

Від кількох днів укладає плани і нічого не виходить. Такий час, що нічого не придумаєш.

— І коли це все скінчиться, Славку? Поки будемо так волочитися?—говорить жінка.

— Відчепись,—сердиться пан сотник.

— Пора мати розум! Я так далше не можу... у нас дитина. Будемо волочитися, поки більшовики або бандити не нападуть і не заберуть усе... А тоді що?

— Це вже моя справа. Ти гадаєш, що в мене не сохне голова? Так уже мені ця сотня остогидла, що чорт її бери! Але покищо мені потрібні люди, потрібна охорона. З сотнею безпечніше.

Коби тільки далше від більшовиків у безпечніше місце.

Зліквідую все, залишу собі одну підводу, скину мундир, і слід пропаде...

Сотникова веселішає...

— Купити б яку хатину й сісти на одному місці.

Можна б усе поховати. А в чужій хаті на очах...

— Я не думаю тримати гроші. Чорт-зна, що з ними завтра буде. Накуплю золота, срібла, доларів, а тоді хай собі б'ються, ріжуть, чорт їх побери. Всіх разом...

Тільки рукою махнув.

— Я своє відробив, доволі щасливо.

Про завтра нічого тобі, Олю, турбуватися. Ще Орисі на віно зостанеться...

Сотникова слухає цих слів, мов солодкої пісні, тулиться до чоловіка і пригортає до себе дужче дитину, що лежить у неї на колінах.

А на останній подводі „видужуючі“ тремтливими руками шукають у торбині рештків чорного хліба, що дістали „за прости-біг“ від тітки, притискають жадібно до ротів жмені з кришками, а як проковтують скупозвогчену слиною їжу, з глибоких западин виступають наверх очі й блищать ненаситністю тварини.

— Шляк би його трафив! Він собі в бричці, в теплі, а з мене тут душу виганяє...

І зайшовся таким кашлем, що розриває легені, що викидає з рота слину, а з очей сльози.

— І чому я не здох? Були б закопали, як собаку, і кінець. Для чого я тепер потрібний? Аби мені тепла піч, ложка молока, може були б з мене люди... А тут, на цьому вітрі, на цьому возі і на цьому голоді?

Знаєте, як би у мене трохи сили, я різав би всіх направо й наліво.

Нема вже в мені нічого такого, що руку затримало б...

А решта слухають його з кам'яною німотою, тільки повислі голови трясуться під гуркіт коліс, немов говорять: Так-так... так-так...

За возами йде гурток.

— Я далше не піду. Коби до Брацлава. Кину кріса якомусь дядькові, а сам хоч воду возити наймуся. Аби я знав, чого я йду та куди волочуся?..

— Або ніби хто з нас знає?

— Ніхто!.. Йдеш, як теля, бо підганають.

— Треба б його спитати. Хоч зараз зробім „гальт“¹ та питаймо: куди гониш нас? З більшовиками наші погодилися... А він з самої Вінниці жене, віддиху не дає... Будить людей опівночі, зриває зі сну і гонить і гонить...

— Та він боїться за своє добро. Диви, які три брики вирихтував... Там і цукор, і сукно, і всякий провіянт.

— Як штаб розбігався у Жмеринці, він цілу касу захопив.

— Касу то він захопив, а ми цілий місяць „льону“² не бачимо. Є два мішки крупи, і тим годує нас.

— Ні, хлопці. Так не може бути. Він за-ніц нас має. Сам у добрі, а ми—ніби його слуги, ніби піддані.

¹ Зупинку.

² Жалування, платня салдацька.

— А жінку й няньку і брата й кучера на нашому пайку держить, а люди гинуть від тифу, і нема їм ні шматка хліба, ні шальки¹ чаю.

— Або він яке має право таке робити? Нас п'ятдесят чоловік і на нас три підводи. А на нього одного три з усім добром і бричка в додаток...

— А ніби яким правом він узяв собі у Вороновиці п'ятнадцять мішків цукру і каже, що це його?

— Чекай, чекай! Він буде питати тебе про право. Приїде до Брацлава, продасть, сховає гроші і зробить собі право. А ти пильнуй його і волочись чорт знає куди, голодний і босий...

Останнім іде молодий стрілець понад двадцять років.

Ледве тягне ногами. Вітер хитає ним.

На земляному обличчі двоє очей блимає фосфорним блиском.

Щось зловило за горло і тисне так, немов хоче задавити. А він витягає шию і з трудом проковтує слину.

Не говорить до нікого, бо не має сили викинути з себе слово. Іде автоматично і боїться стати, бо чує, що тоді не рушиться вже з місця.

¹ Казанка, котелка.

Тільки думки б'ються в голові, мов зло-
влені горобці в сітці.

Згадує ту хвилю, як перед чотирма ро-
ками кинув маму з сестрою і пішов у стрільці,
бо всі йшли воювати „за Україну“. Скільки
сподіванок роїлося тоді в голові! Чого тоді
не обіцяли, чого не говорили?

І він повірив і полетів, як молодий орел.
Бачив Карпати, бачив Альпи. Де він не був
і з ким не бився?

Була надія: скінчиться війна, поверне до
дому, відпочине. Може кращі часи наста-
нуть, може легше жити буде. І ніхто не
скаже, що він на печі виховався.

Тимчасом утікали дні, утікали місяці, роки,
а сподівання ще швидче, і не можна було їх
наздогонити.

На Україну йшов з радісним серцем. А
його баби виганяли з хати й називали „ав-
стріяком“. Не знав, що сказати. Правда, він
рахувався австрійським вояком, в австрій-
ському мундирі, але тут у серці в його
щось не те, не австрійське, а щось
своє, хлопське: від плуга, від землі, від
полів.

І тут, на широких ланах, він уперше почув,
як груди його наповнюються чимось без-
межним і вільним.

Хотілося крикнути, крикнути так сильно,
так голосно, щоб ген-ген було чути:

— Це я, ваш брат, такий самий разовий хлібороб, як і ви!

А його назвали австріяком і вигнали з хати.

І від тої хвилини він скорчився, ввійшов у себе, мов равлик. А те все, що було сміливе й гомінке, притупилося, почорніло...

Він був австріяк, один пішак у тисячних рядах.

Потім повернувся до Галичини, бився з панами, знову втікав на Україну і загубився на її перехресних шляхах.

І омана у вигляді отаманів та сотників водить його то сюди, то туди, і він крутиться, мов у зачарованому колі, і не знаходить виходу. Чує, що добирає останніх сил, що ще день-два... і впаде десь серед шляху або під чужим тинном, і буде кінець усім сподіванням...

Тимчасом вози станули серед шляху. Стрільці підходять ближче.

Біля останньої підводи метушня.

— Що сталося?

— Остапчук помер.

Витягають з підводи. На землі, на засохлій траві лежить скорчений труп у сірій шинелі.

Затрималась бричка, приходить сотник.

— Помер? Хоч би до Брацлава був дотягнув.

— Не хотів чекати,—кинув хтось сердито.

Сотник оглянувся.

— Що будемо робити? Хіба закопаємо?
Всі опустили голови, мовчать.

Десятник шепче найближчому на вухо.

Цей приносить дві лопати, і стрільці, чергуючись, копають яму під широкою липою. Робота йде мовчки. Очі всіх звернені під липу, навіть коні повернули туди голови.

Тишу прорізує іржання коня, що лунко котиться по степу.

— Німина і то розуміє. Це його кінь так ірже.

Як поїхав у дев'ятнадцятому на форшпан, досі разом були.

А тепер усе скінчилося.

Не пожене своїх коней вже додому, хоч надіявся.

Пропав він тут, і їм тут кінець буде.

— Хоч німина, а розуміє,—говорить Остапчуків земляк.

Спускають тіло в яму.

Хтось питає, чи не зняти „мантлі“ та чоботи.

— Він заслужив собі, нехай,—відповідають з гурту.

Сотник говорить промову.

Згадує щось про „батківщину“, про „жертву на вівтарі“, про „патріотичний обов'язок“, про „рідну неньку Україну“.

Всі мовчать та мало хто й слухає. Не раз уже це говорилося, не раз уже слухалось...

Отупіння й зневіра таким тягарем звалилися на плечі стрільців, що всі похилились, мов старці на цвинтарі.

Почування опускаються в глибину, шукають душевної безодні, щоб потонути, щоб більше нічого не чути, ніколи не дрижати.

Кожний ладен хоч зараз лягати поруч у свіжій ямі і сказати: скінчилося...

— Так, тисячі жертвують, а дехто наживається,—загомонило розпачливо з гурту.

Всі піднесли голови, заворушилися, дивляться на сотника.

Він скінчив уже промову і з образою в очах шукає, хто сказав останню фразу.

— Рушаємо!—кричить сотник.

Одкликав на бік десятника й говорить:

— Скажіть Петренкові, най собі морду затулить, а то я йому затулю. Завтра його до рапорту.

Десятник віддає мовчки почесь і відходить.

Сотня рушає...

Стрільці йдуть гуртом і жваво перешіптуються. Один приступає до десятника й каже:

— Казав сотників візник, що сотник збирається втікати.

— Втікати?

Це слово миготом перескакує з уст до вуст.

— Хоче втікати. Забере свої підводи, спродасть усе, і камінь у воду.

Стрільці переглядаються, і очі на хвилину загорілись рішучістю.

Видно, що в усіх зароджується та сама думка. А ослаблені руки здобувають останків сил і стискають судорожно кріса.

А очі всіх їдять десятника.

Він зрозумів їх.

— Я перебираю команду, передайте всім. Біля хуторів десятник приказує сотні затриматись.

Здивований сотник питає, хто дав приказ.

— Я,—рапортує десятник.

— Люди дуже потомлені, не можуть далше йти.

Сотникова зауважує, що їй треба в хаті переповити дитину.

Сотник погоджується.

А стрільці сідають гуртом біля возів, з крісами в руках.

Руки не шукають хліба в торбині, як звичайно на віддиху.

А пан сотник сидить на бричці.

Всі мовчать, а в серцях кипить, клубиться.

Десятник переглядається зі стрільцями.

Усі встають і йдуть за ним.

Обступають довкола бричку.

— Ви чого?—питає здивовано сотник.

— Ми далше за вами не йдемо, ви більше нам не сотник.

Він дивиться блудними очима,—не вірить.

— Що? Ви, десятник, мені — сотникові — так говорите? А субординацію знаєте? Я в головну команду... я...

— Я говорю вам це від усіх стрільців.

Сотник дивиться навколо і на земляних обличчях стрільців бачить рішучість і впевненість...

А думка нашіптує: хай буде!.. забереш свої підводи й чорт з ними. Так краще, відріжешся.

Сотник говорить уже спокійніше:

— Не хочете, бог з вами. Це така подяка за мої клопоти і працю? Я беру свої підводи і бувайте здорові. Побачимо, чи без мене вам ліпше буде?

Каже візникові, щоб покликав паню та сказав підводам, щоб їхали за ним.

— Підводи не поїдуть, — заявляє десятник.

Губи в нього дрижать, а він силкується бути спокійним.

— Як?.. Це ж моя власність!.. Що це, грабунок? Як хто рушить що-небудь мого, застрілю мов собаку.

Грозить револьвером.

А стрільці здіймають кріси з плечей.

Сотник, мов стіна, кидається направо й наліво.

— Підводчики, рушайте за мною, — кричить.

— Вони не рушать, коні одчеплені від орчиків.

Сотник, що лише тепер це завважує, кидається до першої підводи й риється похапцем.

— Що вам треба?—питає рішучо стрілець, що біля підводи.

— Там мої гроші.

— Ваші гроші?

— Його гроші?

— Це скарбові!

— Це наші.

— Це із Жмеринки, із штабу.

— Він тиснув їх для себе, а ми з голоду здихаємо.

— На нашій нужді маєтки збиває.

— Маєте коні та бричку, доволі.

А сотник силою добивається до підводи.

Його беруть під руки і відводять до брички.

— Не жартуйте, пане сотнику, бо може бути гірше,—радить десятник.

— У вас у бричці теж дещо є. Доволі з вас.

А сотник кричить та грозить...

З хутора вибігає жінка з дитиною на руках. Чує крик, не знає, що сталося, і біжить до брички.

— Славку, що сталося?

— Сідай!—кричить сотник.

Сідає хутко.

— Поганяй!—кричить до кучера.

Брат і нянька ледве встигли вхопитися. Бричка рванулась і покотилася швидко шляхом до Брацлава...

Сотня заворушилась... Немов камінь зсунувся з плечей... Бадьорість освіжує зів'ялі обличчя. Це ж тріснуло останнє огниво ще цісарських пут.

Рушають...

Підводи попереду, стрільці за ними.

Треба минути хутори, скрутити на той шлях, що повертає наліво, а там уже недалеко село, нічліг...

— Хлопці! — кричить десятник, — звідти далше не рушимо. Будемо чекати червоної команди!

А на воротах стоїть дядько і цікавими очима дивиться, що робиться.

Проходить біля його останній стрілець.

Дядько питає з усмішкою:

— Що, ви вже більшовики?—і показує головою на бричку, що мелькає поміж липами.

— А вам що—жаль за ним?

— Та ж то був злодій!—кинув хтось із гурту.

ТРІЮМВІРАТ

Професор Кабанець нервувався. Лице набігало кров'ю, очі блищали. Його „габінет“ був замалий, і професор не мав куди розігнатися. Добіжить до дверей, від дверей до вікна, знову назад,—мов арештант у тюрмі.

А гість сидів у вигідному кріслі, й з-під ока байдуже дивився, як професор дрижачими пальцями сіпав волоски плеканого, напахненого вуса.

Відхилилися тихо двері, ввійшла жінка.

Побачила гостя, привіталась, згубила кілька фраз і вийшла.

Розуміла діловий момент.

А професор сердився:

— Ви тільки уявіть собі—сидіти отак рік за роком, обмежитися цими чотирма стінами, з'їсти що-дня порцію страви... Ні, це можна з розуму з'їхати. Подумати тільки—ти ніщо... Ніщо, розумієте? Добре, як хто жив увесь час на печі. Але людині, що привикла до громадської праці, що жила громадськими інтересами... і раптом... ніщо...

Став перед гостем і дивився вперто йому в блискучі окуляри, що прикривали двоє хитрих, рухливих очей.

— Таке-то тепер наше, пане професоре. Бити б нас, добре бити... Вам ще півбіді, у вас ще, хвала богу, сяк-так. Служите, своя каменичка є, мабуть, і грошенят трохи завалялося, дітей у вас нема... Але я?! Адвокатські зарібки тепер такі рідонькі, як чир у нашого селянина в переднівку, а доньок п'ять. Треба і вбрати придбати. А тут... чорт його знає.

Дурні ми були. Люди маєтки поробили, а ми?—жалкував адвокат Смоктун.

— Треба вам ще справедливість віддати, пане професоре, ви бодай щось встигли захопити, бодай на чорну годину і мудро зробили.

— От бачите,—говорив професор,—бачите. Як це чоловік чоловіка не розуміє. Сором би вам, пане меценасе, ви знаєте мене не від сьогодні.

Що я таке встиг? Продав тоді кілька вагонів свічок на Мад'ярщину, і з усіх боків ще до тепер мені у вічі „цвікають“. Тут справа не в грошах, не в шлунку, а в тому, що в нас немає тепер громадського ґрунту під ногами. За найменший крок—в тюрму.

Якщо говорить про гроші, то всякі там Голубовичі, Левицькі понабивали такі кабзи, що автомобілями та літаками в Австрію

дерли. Я ж нікуди не тікав, не кидав і не цурався цієї рідної землі, що ми її своїм потом і кров'ю зросили, не п-о-кидав нашого народу. А вони тепер, мов горобчики, перелітають з-за кордону і захоплюють кращі місця, а нас за дурнів мають, мовляв: ми в Європі побували, навчились і бачили дещо.

А це болить...

— Ще й як болить,—стогнав адвокат.—Ми теж не були заднім колесом колись у громадській справі. Зрештою ви, пане професоре, все ще маєте можливість вести деяку громадську роботу, а адвокат,—ну нічого, нічогісінько. Колись був сойм, парламент, кредитові товариства, різні спілки, можна було розвинути енергію й якимось жити, а тепер—гріб.

— А що я можу робити?—дивувався професор.

— Як що?.. Ви маєте справу з учнями, з молоддю, можна впливати, пане професоре, будити свідомість—дуже важна й цікава праця...

— Те, те, те!.. В межах теперішньої системи, під польською опікою?.. Жартуєте, пане меценасе... Та за найменше слово вас посади позбавлять, або ще в тюрму. Охота на старі літа. Це вже залишій молодим головам. Ми свій обов'язок виконали. Та хіба це якась поважна, солідна робота?

— Ех,— зідхав адвокат,— були часи, правда, дуже короткі, коли можна було по-людськи жити. Всього півтора року... От, коли б знаття...

А тут тобі й ляхів чорт приніс, захопили, задушили, сами жиють, набивають кешені, а ми здихаємо... Коли б знаття.

— А знаєте, пане меценасе, мені здається, що ще не все втрачене. Поки чоловік дихає, не повинен тратити надії.

— А я стратив... Зовсім стратив...

— Я кажу вам, пане меценасе, що не треба. Не треба!— говорив таємниче пониженням голосом професор і гладив лівою рукою зачесану чуприну.

— У нас, українців, є одна величезна хиба. Ми не вміємо бути хитрими. Ми все так, мов на лопаті, просто з мосту. В політиці треба хитрости, пане меценасе.

Меценас підніс догори голову, очі заіскрилися...

— Ваша правда, ваша свята правда. Нам треба бути хитрими...

— І ще одно, не зважати на людські язички, на те, що в нас називають опінією.

Найкраща опінія, пане меценасе, як чоловік має те, що треба...

— Ну, й голова ви, пане професоре...

— Як би так вернулися добрі часи, ми вміли б тепер уже орієнтуватися.

— Чи вернуться, чи не вернуться, а нам треба й сьогодні вміти орієнтуватися. Я над цією справою довго думав і прийшов до переконання, що біда виключно в тому, що ми не вміємо орієнтуватися.

Знаєте, меценасе, у мене є деякий план. Він у мене ще детально не розроблений. Тільки так, у загальному... Для цього потрібні розумні люди, і можна таке дільце встругнути...

— А вам що, людей бракує?—питав, підморгуючи.—Люди в нас знайдуться. Коби тільки до чого...

— Ви знаєте, меценасе, що я на вас рахую. Я, правда, не можу ще зараз робити вам яких-небудь конкретних пропозицій. Я можу вам сказати тільки, що кожний чесний патріот не має права говорити: все пропало. Ми повинні використати ті обставини, які є, і вміти в них творити краще життя.

— Як ви це розумієте?

— Як я...

Одчинились двері, знову ввійшла жінка:

— Панове, прошу до їдальні,—схиляла голову з усмішкою.

— Будь ласка, пане меценасе, будь ласка,—говорив професор.

Меценас опирався руками в поруччя крісла й з натугою витягав з нього свою тушу.

Професор ішов з лівого боку, брав рукою адвоката вище ліктя й гомонів над вухом.

— Трохи терпеливості. Як справа докладно виясниться, тоді побалакаємо...

Пускав його першого в двері...

* * *

Професор повернув з дороги...

Прийшов додому веселий, бадьорий.

Жінка дивувалася.

Така несподівана переміна.

Обіймала, топила в салі лиця дрібні уста.

— Здоровий, таточку? Веселий, бачу... Це гарно! А як справа?

— Справа? Гаразд, Олечко, все буде гаразд...

Зачнемо наново... Заговоримо... А то вже зацікавив за ті роки... Дехто заворушиться, залають собачки, нічого. Професор Кабанець, професор Кабанець, він ще покаже, що він жие... Пригадається людям.

Розкривав широко руки, пригортав дружину й мокрими губами слинив її кучері.

* * *

У кабінеті сидів професор, адвокат і журналіст Підлейко...

Цей розкинув широко довгі ноги, руки в кешенях, ніс роздутий, як у гончого собаки. Перехилив голову і з їдкою півусміш-

кою дивився на професора й адвоката, що сиділи напроти.

Чув, що тут чимось пахне, чимось масним, і думав, як би це схопити за наймасніше місце.

Професор морщив м'ясисте чоло і, розмахуючи руками, говорив:

— Я покликав вас, панове, в першу чергу.

Перше, ніж говорити з загалом, треба порозумітися з серцем загалу. Панове, я довгий час уперто думав над цим, що нам, українським патріотам, робити в межах польської держави, як нам бути... Я мусив узяти на увагу два історичні факти. З одного боку, факт окупації західніх українських земель Польщею, а з другого боку,—факт існування радянської влади на території придніпрянської України. Ми, політики, не можемо бути байдужими і не маємо права відмовитись від керування українським народом.

Професор урвав, сопів, мов після великої натуги, і всією силою примушував важку від м'яса думку на скору руку фабрикувати новий засіб гарномовних фраз для дальшої аргументації своїх тверджень.

— З повищих історичних фактів впливають два питання, на які нашим народнім керовникам і, взагалі, українській інтелігенції конче треба дати в дповідь. Що може нам дати радвллада?—це одно питання. Для нас

ясно, що в умовах такої радянської влади, яка зараз на придніпрянській Україні, для української інтелігенції місця немає. Я маю дуже докладні інформації з тамтого боку... Там, панове, ми можемо бути тільки діловодами з платнею 40 карб. на місяць. Поза цю ступінь українській інтелігенції вище не ступити. Ясно, що при такому відношенні народній інтерес наражений на велику небезпеку. Якщо інтелігенція не буде вказувати нашому народові нових шляхів, куди він піде? Нас заступить некультурність і темрява, а це все одно, що історичний кінець.

— Так,—стогнали адвокат і журналіст,—справедливо, зовсім справедливо.

Адвокат витирав хусткою спітніле чоло, мов після важкого сну.

— До цього ми не можемо допустити.

— Не можемо, не сміємо! За це ми будемо відповідати перед історією,—говорив патетично журналіст.

— Тому,—продовжував професор,—нам треба шукати рятунку де інде, і тут ми приходимо до другого питання. Що може дати нам Польща? Правда, тепер вона стиснула нас своїм кулаком, але в майбутньому вона мусить піти на уступки. Вона мусить зробити це під загрозою більшовизму і в наслідок загально-політичних і культурних обставин. І я маю певні підстави бути пере-

конаним, що відношення польських державних чинників зовсім зміниться до нас, якщо ми будемо лояльно відноситись до польської влади. І мені ясно, коли наша інтелігенція хоче зостатися при народній кермі, вона мусить утворити нову партію співробітництва з Польщею. Це одинокий для нас рятунок.

Журналіст кліпав неспокійно очима і з явним непорозумінням дивився то на одного, то на другого.

— Ви не згодні?—хапався професор.

— Це ж таке ясне і логічно конечне, що тут двох думок не може бути. Нам треба зорганізувати таку партію, і вона повинна придержуватись двох основних ідей; співробітництва з Польщею, з культурою—раз, і поширення західніх українських земель коштом сходу—це два.

Це, панове, ясно. І знаєте, що ми за це маємо?

Автономію!—крикнув через декілька хвилин професор і тріумфом затирав руки.

— А де гарантія?—питав недовірливо журналіст.

— Де гарантія?.. Панове, у мене все готове. Я був у Варшаві в міністерстві внутрішніх справ.

— Так?—питав здивовано журналіст.

— Панове, невже ж ви рахуєте мене фантастом?—говорив з докором професор.— У

мене все обраховано... Правда, мене зразу не хотіли приймати, але коли я через впливову людину дав їм зрозуміти, яка в мене справа, мене прийняли з одвертими руками. Я з'ясував міністрові свою програму, і він був очарований. Панове, я маю гарантії і певні ресурси.

Обидва слухачі з блимаючими іскорками в очах дивилися на професора.

— Так, панове, у нас є певна сума, і цими грішми будемо ми розпоряджатись.

Всі три обличчя в одну хвилину настроїлися на один високий, веселий тон.

— Яка ваша думка тепер, панове?

— Ваші аргументи, пане професоре, дуже серйозні і дуже правдиві, треба бути кардинальним невіжею, щоб не погоджуватися з логікою ваших політичних міркувань,—запевнював адвокат.

— Тому я цілою душею за ваш план і на це маю мою руку.

Професор з поклоном прийняв у свою широкую долоню чотири пальці адвокатської руки.

— Ми сьогодні кладемо підвальний камінь під краще майбуття нашого народу, і велике діло робить той, хто прикладає свою чесну руку до цієї справи.

— І я рівно ж,—казав журналіст з повагою і витягав руку. Всі три стискали собі сердечно руки.

Декілька хвилин мовчанка, бо розколихані почування не могли заспокоїтись і повернути у свої береги.

А потім адвокат впялив заслонені золотими окулярами очі в повне лице професора і мовчки клав поглядом виразний знак запитання.

Професор схопив умить мову адвокатських очей, але мовчав.

Удавав, що не розуміє.

„Чи ця свиня скаже, скільки тисяч поцапила?“—майнула думка у великій адвокатській голові.

— Це, панове, поки-що загальна тільки інформація, мається розуміти, секретного характеру. І будьте певні, що я все буду з вами щирий.

Поки-що мені треба в порозумінні з міродатними урядовими колами розробити наш план і тоді попрошу вас і будемо грати в одкриті карти.

Температура дружнього настрою раптом понизилась, бо і адвокат і журналіст мали вже надію на щось більше реального.

Журналіст нервувався, спішив, просив вибачення, пішов.

Професор поглядом задержував адвоката.

Як за журналістом зачинились двері, професор клепає рукою по плечах адвоката і говорить:

— Добре, що пішов. Йому не треба всього знати. Він потрібний нам тільки як майбутній наш редактор. Це рівняється чотириста злотим на місяць і на цьому кінець. Він навіть дуже торгуватись не буде.

Бачили, у нього витерта підшивка висить з-під блузи. З таким робиться справу двома словами.

Пане меценасе, гроші є...

Урвав, билась думка, чи сказати скільки? Сказати—не сказати?..

Ні!.. Справжній політик не може ніколи й нікому говорити правди,—рішав професор.

— Є тільки сто тисяч на перші організаційні витрати. А потім у нас затримки в грошах не буде.

Тільки нам треба згуртувати певних і відомих людей. Чим більше авторитетні люди ввійдуть у нашу партію, тим більшої допомоги можемо сподіватися від уряду. Не від речі зауважити, що у вас, пане меценасе, є три брати, люди з фірмою. Треба б їх...

— Це буде з певністю,—перебив адвокат.

Можна буде ще декого. В мене велика рідня. Мобілізую всіх.

— Ну, й геніяльна ви людина, пане професоре! А то чоловік задихався вже мов у мішку.

— Це буде епохальний поворот у нашій історії,—переконував професор. Правда, нас

зразу закричать, заплюють, але поволі всі підуть за нами, якщо тільки побачать, що в нас у руках є реальні аргументи...

Журналіст несподівано ввійшов до кабінету.

Професор і адвокат урвали розмову, й зробили великі очі.

— Вибачте, добродію, я тільки на хвилину,—забув рукавички.

Дивився пильно у вічі то одному, то другому, а в глибоких сірих очах темніла безодня нахабства й іронії.

— Як же буде, панове?... Дуумвірат чи тріумвірат?

Рішайте, будь ласка, бо я поспішаю.

На його губах грала їдкість сатира.

— Якщо тріумвірат,—можете рахувати на всі мої сили, як дуумвірат,—примусите мене ще сьогодні стати на другому боці барикади.

Професор і адвокат остовпіли.

Але професор зумів зараз же покрити збентеження солодким усміхом.

— Що це ви, добродію? Нам і в думці не було. Ви ж дали свою руку...

— А ви мені свою,—докінчував з лукавою посмішкою журналіст.

— Так, я вам свою. І тому ми рахуємо на вас, вимагаємо від вас. В цьому не може бути жодних непорозумінь, чи сумнівів.

Брав під руку журналіста, повертав до адвоката і питав:

— Правда, пане меценасе?

— Мається розуміти, мається розуміти. На це, пане добродію, маєте наше чесне слово.

— Вибачте мені, панове, але я люблю щиро й конкретно.

— Пане професоре, ви не були б ласкаві поінформувати мене, скільки приблизно буде призначено платні редакторів нашого майбутнього журналу? Це, бачите, мені потрібно знати для певної орієнтації.

Професор глипнув допитливо на адвоката й зараз же зловив одобруючий рух його широких брів, що стріхою звисали над золотими каблучками окулярів.

— Дуже радо, добродію. Я думаю, бачите, тепер точно цього сказати ще не можна, над цим ми ще побалакаємо, але приблизно можна сказати, що, мабуть, неменше шестисот. Я переконаний, що це мінімальна межа. З цим ви, пане меценасе, мабуть теж згодні?

— Мається розуміти, мається розуміти,— притакував адвокат.

— Дуже вдячний вам, панове, дуже вдячний,— говорив с усмішкою журналіст. Я весь для послуг нової партії. Мене сверблять уже долоні до роботи. Моє поважання! — кланявся.

Зачинились двері, було чути що-раз слабші кроки.

Як зовсім утихли, професор відхилив двері до передньої, глипнув і з одкритим ротом дивився на адвоката.

— Як вам подобається така імпертиненція?!

— Імпертиненція? Це підлість, пане добродію,—обурювався адвокат.

— Так, правда, підлість... Ви подумайте тільки, це в нас хронічне... Ви на нікого не можете довіритись, і через це в нас усі найкращі наміри пропадають—такий страшний егоїзм, коби тільки для себе урвати, а громадська справа...

... Ех!—махнув огірчений професор.

Друкарня „Український Робітник“

Укрголовліт № 501

Зам. 4288

Прим. 15000

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ РОБІТНИЧЕ КООПЕРАТИВНЕ Вид-во ВУРС

„УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК“

ПРАВЛІННЯ—Харків, Палац Праці, пом. 126.

ТЕЛЕФОНИ—8-76, 44-04, 44-05, 29-88.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КНИЖКОВИЙ СКЛЕП І КНИГАРНЯ

Вид-ва—Харків, пл. Р. Люксемб., Палац Праці, Тел. 52-05

Ф І Л І І В И Д А В Н И Ц Т В А

в Артемівському, Сталіно, Луганському, Маріуполі, Микитівці, Дніпропетровському, Києві, Кривому-Розі, Одесі та инш. містах.

ВИЙШЛА З ДРУКУ Й НАДІЙШЛА ДО ПРОДАЖУ
серія „Українські письменники в перекладах
російською мовою“

Франко И.—На дне. Повісті та оповідання.

Переклад за редакцією І. Айзенштока.

Передмова Анд. Річицького.

Ціна 1 крб. 75 к., в палітурці 2 крб.

Любченко Аркадій—Далекіє и близкіє. Опо-

відання. Переклад за редагуванням ав-

тора. Передмова проф. А. І. Білецького.

Ціна 1 крб. 30 к., в палітурці 1 крб. 55 к.

Копыленко А.—Лезвия. Оповідання. Переклад

О. Матійченка за редакцією автора.

Передмова проф. А. І. Білецького.

Ціна 1 крб. 30 к., в палітурці 1 крб. 55 к.

Гринченко Б.—Под тихими вербами. Повість.

Переклад за редакцією І. Айзенштока.

Передмова М. Самаріна.

Ціна 1 крб. 90 к., в палітурці 2 крб. 15 к.

Копыловский М.—Именинный подарок. 3 пе-

редмовою В. Коряка.

Ціна 1 крб. 50 к., в палітурці 1 крб. 75 к.

Винниченко В.—Обручение. 3 передмовою

Анд. Річицького.

Ціна 1 крб. 80 к., в палітурці 2 крб. 05 к.

elib.nplu.org

**„Дешева бібліотека красного письменства“
Видавництва „Український Робітник“**

№ 106.	Сенченко—У золотому закуті	5	коп.
№ 107.	Аніщенко—Ніч у саду	5	„
№ 108—109.	Косивка—Мати	10	„
№ 110.	Винниченко—Суд	5	„
№ 111.	Горький—Двадцять шість і одна	5	„
№ 112.	Горький—Один з королів республіки.	5	„
№ 113.	Горький—Омельян Пилляй	5	„
№ 114.	Коцюбинський—Подарунок на іменини	5	„
№ 115.	Винниченко—На пристані	5	„
№ 116—117.	Бордуляк—Михалкові радощі.	10	„
№ 118.	Васильченко—В темряві	5	„
№ 119—120.	Франко—Іван Новітній	10	„
№ 121.	Любченко—З темного передпокою	5	„
№ 122.	Панч—Перегони	5	„
№ 123.	Яновський—Роман Ма	5	„
№ 124.	Сенченко—Дурень	5	„
№ 125.	Первомайський—19-й рік	5	„
№ 126.	Качура—За 10 „оре“	5	„
№ 127.	Ле—Розбійники	5	„
№ 128.	Кундзія—На ярах	5	„
№ 129—130.	Панч—Там, де верби над ставом	10	„
№ 131—133.	Шолом-Алейхем—Два антисеміти	15	„
№ 134—136.	Шолом-Алейхем—Тринадцять сподучених штатів.	15	„
137—139.	Шолом-Алейхем—Етап	15	„
140—142.	Микитенко—Брати	15	„
143.	Франко—Цигани	5	„
144.	Глібов—Байки	5	„
145.	Козоріс—То був злодій	5	„
	Бордуляк—Мати	5	„